

DAUGAVPILS UNIVERSITĀTE
DAUGAVPILS NOVADA DOME
DAUGAVPILS PILSĒTAS DOME

STARPTAUTISKĀ STARPDISCIPLINĀRĀ
JAUNIEŠU UN ZINĀTNIEKU KONGRESA

DZĪVĀ DZĪVE.
ASPAZIJA – RAINIS – 150

TĒŽU KRĀJUMS

DAUGAVPILS
2015

DAUGAVPILS UNIVERSITY
DAUGAVPILS REGIONAL COUNCIL
DAUGAVPILS CITY COUNCIL

INTERNATIONAL INTERDISCIPLINARY
YOUTH AND RESEARCH CONGRESS

THE LIVING LIFE.
ASPAZIJA – RAINIS – 150

COLLECTION OF
ABSTRACTS

DAUGAVPILS
2015

Burima M., Romanovska A. (red.) *Starptautiskā starpdisciplinārā jauniešu un zinātnieku kongresa „Dzīvā dzīve. Aspazija – Rainis – 150” tēžu krājums*. Daugavpils: Daugavpils Universitātes Akadēmiskais apgāds „Saule”, 2015, 40 lpp.

Redaktores:

Maija Burima, Alina Romanovska

Korektors:

Sandra Meškova, Jana Butāne-Zarjuta

Vāka dizains:

Solvita Kukle

Kongresa atbalstītāji:

Valsts kultūrkapitāla fonds, Daugavpils Universitāte, Daugavpils novada dome, Daugavpils pilsētas dome, Raiņa māja Berķenelē, „Humanitārā akadēmija jauniešiem”

Valsts kultūrkapitāla fonda mērķprogrammas „Raiņa un Aspazijas gads” projekts „Starptautiskais starpdisciplinārais jauniešu un zinātnieku kongress „Dzīvā dzīve. Aspazija – Rainis – 150””, Nr. 2015-1-STP-M08052-P.

Gaida Jablovskā

*Raiņa dzīves un darba vietu topogrāfija Latvijā
un pasaulē*

*Topography of Rainis' Work and Life Places in Latvia
and Abroad*

Referātā prezentētas Raiņa bērnības un jaunības dzīves vietas Tadenava, Randene, Berķenele un Jasmuiža, personības veidošanās studenta gados Pēterburgas Universitātē, pirmā trimda Vjatkas guberņas (tagad Kirovas apgabals, Krievijas Federācija) pilsētā Slobodskā un otrās trimdas gadi Šveices Tičīnas kantona Lugas pilsētā. Izklāsts par pieminēto vietu nozīmi dzejnieka daiļradē.

Ausma Cimdiņa

*Aspazijas portretskice 21. gadsimta gaismā
A Portrait Sketch of Aspazija in the Light of
the 21st Century*

Pienēmuma līmenī Aspazija ir viens no latviešu nacionālās kultūras dārgumiem, tomēr būtu problemātiski apgalvot, ka Aspazija ir arī latviešu nacionālās kultūras ikona, proti, ikonogrāfiski (zinātniski, pēc noteiktas sistēmas) aprakstīta un kanonizēta vērtība. Aspazijai, viņas tekstiem un dzīves pozīcijai ir izcila kultūrvēsturiska nozīme, bet mūsdienu moderno literatūras un kultūras teoriju skatījumā Aspazijas fenomēns uzdod vairāk jautājumu, nekā sniedz gatavu atbildi.

Ar dziļu sakņojumu klasiskajā kultūras mantojumā Aspazijas galvenais refleksijas objekts gan dzejā, gan prozā (pats par sevi saprotams – arī publicistikā) ir sava laika aktuālā tagadne, sava laika sociālā realitāte un cilvēka dzīves pasaule. Aspazijas pirms 100 gadiem (un vairāk nekā pirms 100 gadiem) sarakstītie darbi spēcīgi rezonē gan ar mūsu personiskajā pieredzē izjusto

cilvēcisko esību, gan sociālo realitāti, izaicinot arī mūsdienu modernās literatūras un kultūras teorijas pārbaudīt un, iespējams, arī apšaubīt dažu labu analītisko kategoriju perfekciju.

Lai arī Aspazija „noliek savu talantu un vētrains dabu uz Raiņa talanta altāra” (100 Latvijas personību enciklopēdija, 2006) un parasti tiek aplūkota pastarpināti saistībā ar Raiņa ģēniju, tomēr viņi abi ir latviešu literatūrā un kultūrā līdzvērtīgi nozīmīgi lielumi.

Māris Baltiņš, Ina Druviete

*Aspazija, Rainis un latviešu valodas attīstība:
domas un darbi*

*Aspazija, Rainis, and the Development of Latvian:
thoughts and deeds*

Gan valodniecībā, gan literatūrzinātnē nostiprinājies fakts, ka Rainis uzskatāms par latviešu valodas reformatoru, kurš ienesis daudz jaunu vārdu un paplašinājis valodas (it īpaši dzejas valodas) izteiksmes līdzekļus. Raiņa valodas īpatnības apcerējuši daudzi valodas pētnieki, piemēram, E. Blese, E. Hauzenberga-Šturma, G. Eglīte, R. Grabis, V. Rūķe, M. Stengrevica (Pūķe), R. Veidemane, D. Zemzare u. c., bet domas par viņa valodiskās izteiksmes līdzekļiem izteicis gandrīz ikviens daiļrades pētnieks. Joprojām tiek citēts A. Birkerta 1936. gadā teiktais, ka Rainis ieviesis vairāk nekā 1000 jaunu vārdu (gan jaundarinājumi, gan aktualizēti senvārdi un apvidvārdi).

Ikvienam, kurš vēlas dziļāk izprast Raiņa ietekmi uz latviešu valodas attīstību, nepietiek ar apgalvojumu, ka tā ir liela, izcila dzejnieka cienīga, bet nepieciešams rast atbildes uz dažiem būtiskiem jautājumiem.

Vai Rainis patiesi uzskatāms par jaunās latviešu valodas izveidotāju? Pēc autoru domām, šis jautājums drīzāk atbildams tā, ka ar Raiņa „Fausta” tulkojumu beidzās tas straujās valodas modernizācijas posms, kas bija aizsācies ar Jura Alunāna

„Dziesmiņām” 1856. gadā. Dzejnieka veiktais tulkojums ļāva pašiem latviešiem noticēt (iespējams – daudziem ne uzreiz) tam, ka viņu valoda kļuvusi par kultūrtautas valodu.

Vai Raiņa un tālaika izcilākā latviešu valodnieka Kārļa Mīlenbaha pretrunas uzskatos par valodas attīstību bija nesamierināmas? Uzmanīgi skatot pušu argumentus (sk. apkopojumu grāmatā „Kārlis Mīlenbahs un viņa laikmets”, 2014), redzams, ka abu domstarpības vairāk skar detaļas un dažu konkrētu vārdu vērtējumu, jo abi bija vienisprātis par valodas bagātināšanas un izteiksmes iespēju attīstīšanas nepieciešamību.

Kāpēc tieši Raiņa veikums iezīmēja šo robežu valodas attīstībā? Līdztekus Raiņa interesei par valodu jau kopš jaunības būtiski vēl divi momenti: 1) jaunā pakāpe valodas attīstībā visspilgtāk izpaudās saistītā valodā rakstītu darbu tulkojumos (tieši tulkotā tekstā visbiežāk nākas sastapties ar tekstveides grūtībām) un 2) atbilstoši A. Niedras 1930. gadā paustajam novērojumam Rainis pēc izcelsmes vairs īsti nepiederēja zemnieku kārtai (tāpat kā J. Alunāns un A. Kronvalds pirms viņa), tādēļ spēja distancēti palūkoties uz tautas valodu.

Patiesībā jautājumu ir daudz vairāk, kaut vai par Aspazijas un Raiņa valodas savstarpējo ietekmi, taču bez citu Raiņa darbu (ne tika „Fausta” tulkojuma) analīzes un Raiņa valodas vārdnīcas, par kuru viņš ieminējās pirms 90 gadiem „Dzīves un darbu” 9. sējumā, tie nav izsmeltoši atbildami.

Jānis Zālītis

Rainis un Eiropas sociāldemokrāti

Rainis and European Social Democrats

Pētījuma pamatā – vairāki Raiņa biogrāfijā nozīmīgi fakti starptautisko sakaru kontekstā, kur sava loma ir arī personisko attiecību un jo īpaši partijiskās piederības aspektam: Beļģijas valdības piešķirtais Leopolda ordenis (1926) un audience pie Beļģijas karaļa, līdzdalība Henrika Ibsena simtgades svinībās Oslo

un kultūras programma Stokholmas apmeklējumu laikā, Eiropas sociāldemokrātu eventuāls atbalsts Nobela prēmijas „lietā”.

Darbā raksturota Raiņa un beļģu zinātnieka, valstsvīra, „latvju drauga” Kamila Heismansa (1871–1968) sadarbība, tostarp Beļģijas mākslas izstādes (1927) organizēšanā Rīgā.

Nozīmīgi ir K. Heismansa atvadvārdi dzejniekam, kuros uzsvērts, ka Raiņa „Jāzeps un viņa brāļi” ir „viena no piepildītākajām dramaturģiskajām koncepcijām” Eiropas literatūrā pēdējā pusgadsimta laikā.

Maija Burima

Rainis un Aspazija kā komparatīvistikas pētījumu objekts
Rainis and Aspazija as an Object of Comparative Studies

Salīdzināmie literatūras pētījumi pievēršas starpnacionālajiem literārajiem kontaktiem, apzinot rakstnieka rezonansi un ietekmi cittautu literatūrā, aizguvumus, kas tēmu, tēlu, motīvu vai sižeta līmenī uzrāda intertekstuālu komunikāciju ar citiem tekstiem un raksturojot viņa producēto tekstu iekļaušanos tipoloģiskos pasaules literatūras procesos.

Aspazijas un Raiņa daiļrade no poētiskā viedokļa ir programmatiska simbolu valodas izmantojuma ziņā. Savukārt pēc kultūras tipa tā uzrāda specifisku modernisma, romantisma un sentimentālisma iezīmju integrēšanos. Šie abi raksturojumi nosaka komplicēto Aspazijas un Raiņa darbu tulkojamību.

Raiņa darbi tulkoti daudzās valodās. Tulkojumi galvenokārt attiecas uz padomju laiku un tapuši PSRS tautu un *socbloka* valstu nacionālajās valodās. Lielākoties padomju laika izdevumos nav minēts, vai atdzejojumi ir veikti ar krievu valodu kā starpniekvalodu, taču tā laika kultūrpolitiskā situācija norāda uz iespējamu tieši šādas tulkošanas stratēģijas dominanti. Atdzejojumu izlasēs lielākoties tiek iekļauti sociālajai interpretācijai palāvīgi dzejoļi. Aspazijas tekstu atdzejojumu nav daudz.

Raiņa personības glorifikācija daudzējādā ziņā intensificējas pēc 1940. gada. Rainis kļūst par nozīmīgu latviešu literatūras zīmolu starptautiskajā aprītē. Laikrakstos parādās aicinājums sistematizēt iepriekšējās dekādēs izkļiedētos Raiņa tekstu atdzejojumus, piemēram, 1940. gadā laikraksta „Strādnieks” 22. numurā publicēts raksts „Vāc Raiņa darbu tulkojumus”.

Aspazija un Rainis latviešu literatūras procesu hrestomatizācijā pakāpeniski kļūst par atskaites punktu vai salīdzinājumu latviešu un cittautu literatūras procesa raksturojumos. To apliecina virkne pētījumu, kuros Aspazijas un Raiņa daiļrade tiek aktualizēta salīdzināmā perspektīvā, piemēram, Andrejs Upīts izstrādā pētījumu „Divi pretmeti: A. Niedra un Rainis”, vairākkārt apcerēti Raiņa un Blaumaņa izteiksmes krustpunkti, salīdzināts Kurcijs un Rainis, Raiņa māksliniecisko izteiksmi ar savējo sastata Antons Austrīņš. Pēteris Ūdris veicis detalizētu Raiņa un Bairaona filozofisko uzskatu salīdzinājumu, Saulcerīte Viese iedziļinājusies Ibsena un Raiņa dramaturģijas paralēlēs, Astrīde Īvaska rakstījusi par Aspaziju un viņas līdzinieci igauņu dzejā Mariju Underi, Biemelte Laime pievērsusies Dantes un Raiņa sastatījumam. Salīdzināmā diskursā iekļauti arī daudzi citi Aspazijas un Raiņa mākslinieciskās izteiksmes līdzinieki publikācijās „Rainis – krievu literatūras tulkotājs”, „Rainis un Kupala”, „Rainis igauņu valodā”, „Gētes iespaidi Raiņa darbos”; pētīti Raiņa tulkošanas principi un to īstenojums Gētes „Faustā”, kā arī iezīmēti citi komparatīvistikas aspekti.

Aspazijas un Raiņa recepcijas izpēte liecina, ka vēsturiski interese par abiem rakstniekiem ne tikai Latvijas kultūrtelpā, bet arī starptautiskā mērogā aktualizējas abu autoru jubilejas gados.

Rainisms un *aspaziāna* kā komplekss salīdzināmās literatūrzinātnes pētnieciskais fenomens ir izzināšanas procesā. Tā attīstību, ģenerējot produktīvus kultūras un literatūras komunikācijas skatpunktus, varētu veicināt abu rakstnieku daiļrades iepazīšana ārpus Latvijas un pirmām kārtām jauni un augstvērtīgi Aspazijas un Raiņa tekstu tulkojumi.

Vigmants Butkus

Rainis lietuviešu kulturoloģijā un literatūrzinātnē

Rainis in Lithuanian Culturology and Literary Science

Pētījumā analizēts, kā Raiņa daiļrade, idejas, personība, sakari ar Lietuvu ir interpretēti lietuviešu kulturoloģiskajos, esejistiski publicistiskajos rakstos (Julijons Linde-Dobils, Bronislovs Genzelis, Birute Masjoniene, Arvīds Jozaitis u. c.) un lietuviešu literatūras zinātnieku darbos (Ķēstutis Nastopka, Silvestrs Gaižūns, Donats Sauka u. c.). Galvenais jautājums: kā Lietuvas kulturologi un literatūrzinātnieki ir tipoloģizējuši Raiņa pasaules uzskatu un daiļradi.

Tigran Simyan

Armenian "Traces" and Reception: Rainis

Armēņu „pēdas” un recepcija: Rainis

We shall try to reveal the problem formulated in the title by semiotic and typological methods, particularly, reconstructing the psychological, ethical, empathetic “motives” of the reception of Armenian topics (history, motives, etc.) through the works of Rainis.

In the context of variant / invariant opposition (as metalanguage) we will analyze how the “Armenian” was redefined in the works of the Latvian writer, as well as on which motive-thematic and textual levels Armenian “traces” can be found.

The purpose of the paper is also to critically analyze scientific texts by Armenian researchers, including their approaches, methods, and research motives.

Rahilya Geybullayeva

National Identity Representation in the Early 20th Century

Nacionālās identitātes reprezentācija 20. gadsimta sākumā

One of the questions at the beginning of the 20th century for people, united under the umbrella of Russian Empire was representation of national identity, and the relatedness of national identity and national culture. Taking into account that definition of a nation was constantly revised and rethought, particularly in the light of the collapse of major multinational states like the USSR and Yugoslavia, this is not as simple as it seems ex facte. Allocation of cultural heritage between disintegrated nations, which yesterday were indivisible, foregrounds in this issue the topic of relatedness of national identity and a sense of belonging to a national culture.

National literature is not necessarily bound to a country or confined to statehood borders; it is not necessarily written in the national language. This involves various interdisciplinary approaches from history to politics, investigation of relations between national identity, current politics, and in this context the influential role of a native or another language as priority in writing national literature.

The present paper will highlight the domination of the language criterion and debates on the state language or elite language as a context, which shapes the contours of “plurilinguality of national literature” from the perspective of the satiric journal “Molla Nasreddin”, founded and published by Azerbaijani writer J. Mamedguluzade in the period of 1906–1921. It will establish research analogies of national identity in the same period (Beyond Molla Nasreddin: Journals “Fiyuzat” and “Shelale” (1913–1914)) studying the ethnic question and national-chauvinism in “Molla Nasreddin”. The above mentioned approach demonstrates how territorial and religious colonialism defaces the fragile borders of the essential terms of national literature.

The same line - orientation to the mass - was chosen in the field of the language of the magazine. Authors of the journal preferred the clear language of the people, without Arabism and Parsism. This was one of the main differences between "Molla Nasreddin" and other journals of this period, especially "Fiyuzat" rehabilitated during the post-soviet period.

"Molla Nasreddin" continued the policy of M. F. Akhundov, the writer of the beginning of the 19th century, concerning the reform of the Arabian alphabet. Like M. F. Akhundov, J. Mamedguluzade wrote about inconveniences of the Arabian alphabet used by Azerbaijanis as many other Islam peoples.

J. Mamedguluzade's "The Book of My Mother" may be regarded as an epitome of main literary works in this field. J. Mamedguluzade ascertained with irony that to write in the national language meant being illiterate. The same phenomenon to a different degree appears in the writing of other nations as well. For example, there is abundance of paragraphs in French in literary texts by L. Tolstoy and A. Pushkin, famous Russian writers, this shows analogical peculiarities of the historical context and time (preference to French instead of the native Russian language).

Another example is the obligatory knowledge of Latin for the royal offspring as shown by Mark Twain in his novel "The Prince and the Pauper" (preference and favor of Latin instead of the native English language).

An example from the early 21st century brings out necessity of the knowledge of Swedish, alongside with Finnish, in modern Finland, one of the most highly developed countries of Europe. Another similar example is the neglect of the Finnish language by the inhabitants of the Aland islands that are a part of Finland inhabited mainly by the Swedish population.

Historical context is one of the main reasons of the usage of Latin (the language of the Roman Empire which has distributed Catholicism) in church and motet, and the usage of Arabian (the language of Islam) in Muslim rituals.

Another example from history is, when Persian Shah Ismail Khatai, the representative of the Azerbaijani dynasty of Safavids, wrote his literary works in Azerbaijani, then knowledge of the Azerbaijani language became obligatory for Persian royal court.

The problem of national identity at the beginning of the 20th century in more aspects was similar to that at the beginning of the 21st century. This comparison is based on two major trends. First, national belonging in the 21st century is considered in terms of national-ethnic generality, as Turkic generality (so called pan-Turkism), or the Azerbaijani generality. Iranian-Parse or Russian identity are not considered in the paper.

At the beginning of the 20th century, pan-Turkism was the leading principle in the journals “Fiyuzat” and “Shelale”. The general journal adhering Azerbaijanism was “Molla Nasreddin”. The Azerbaijani language was designated as Turkic, Muslim, Azerbaijani, but priority has been given to Azerbaijani. “Molla Nasreddin” criticized both the policy of pan-Turkism and pan-Islamism.

The second important point in which these two famous magazines (“Molla Nasreddin” and “Fiyuzat”) differed at the beginning of the 20th century was religious identity (in addition to Turkic generality). G. Sabrizade, the editor-in-chief of the musavat journal “Shelale”, emphasizes that where religion comes to an end, conscience comes to an end. “Fiyuzat” proclaims a similar principle of pan-Islamism.

“Molla Nasreddin” opposes religious fanaticism in general, there was no consideration of identification by religious generality, even inside Azerbaijan society. In this regard, the authors who works were published in the magazine continue M. F. Ahundov’s traditions (a famous Azerbaijani writer and thinker of the first half of the 19th century).

Let us note that the question is not about denying religion in general, it is a question about the use of religion as a means of obedience.

Among bourgeois periodicals, the main was the journal “Fiyuzat”, which was published since November 1906 till

November 1907. Its editor was Alybey Huseynzade and its owner was G. Z. Tagiev. This magazine was prohibited by the soviet power and became the object of research only in recent 10-15 years. The policy of "Molla Nasreddin" was in opposition to "Fiyuzat".

"Fiyuzat" considered armed conflicts as terror, calling for a political union like Duma (Russian Parliament) instead of revolution. A. Huseynzade called for Islam, speaking about the advantages of the religion. He published fragments from the Koran and religious novels in the magazine. A. Huseynzade remarked that L. Tolstoy, while dissatisfied with the condition of his time, also called for religion, seeing in it a way out.

The journal declared the idea that it was necessary to create the indivisible Turkic literature from the borders of China up to the Mediterranean sea. Samples of the Ottoman literature were published in it. One of the authors of the journal, E. Kamal wrote that the language of their people was the Osmanly (Ottoman) language. In the opinion of ideologists of this journal, it was impossible to create masterpieces in the Azerbaijan language. They named such literature "Shepherd Literature".

For authors publishing in "Molla Nasreddin", the question of national identity was connected with the concepts of national language and the native land. It can be considered in three directions: 1) Azerbaijani Turkic nexus, 2) Azerbaijani Russian nexus, 3) Azerbaijani Iranian nexus.

Irine Modebadze

Rainis in the Space of Georgian Culture

Rainis gruzīnu kultūrtelpā

Rainis – the name of the writer, playwright, poet, and thinker is known far beyond the borders of Latvia. Georgian culture is no exception.

The present paper is the first attempt at comprehensive coverage of the aspects of the presence of the personality and creativity of the Latvian poet in Georgian culture.

The first part (introduction) provides a brief insight into the history of Georgian-Latvian cultural ties. In the second part – “Rainis in Georgia” – we will try to discuss the reception of the image of the Latvian poet in Georgian cultural mentality and highlight some typological similarity of motives and principles of internal art space in the material of the comparative analysis of the texts: “Our Culture” (Rainis) – “Happy People” (Ilia Chavchavadze), “Broken Pines” (Rainis) – “Eagle” (Vazha-Pshavela).

The final part of the paper covers the history of translations of Rainis’s texts into Georgian. Special attention will be paid to diachrony of translators’ interest to different layers of the creative heritage of the poet and his synchrony with the corresponding stages in the development of Georgian culture of the 20th century. Special attention will be paid to comparative analysis of different translations of the poem by Rainis “Broken Pines”.

Ieva Kalniņa

No paradīzes izdzītais: bērnības tēlojums Raiņa dzejā un prozā

Outcast from the Paradise: childhood depiction in Rainis' poetry and prose

Pētījuma izstrādi rosinājusi Raiņa atziņa, ka „bērnība nau idille, nau arī epizode dzīvē, bet vesels posms”, kurā „kā dīgli ietverta visa cilvēka tālākā nākotne ar tās lūzumiem un katastrofām”. Raiņa bērnības pārdzīvojumus autore centusies analizēt, izmantojot psihoanalītiskās kritikas atziņas.

Zane Šiliņa

Starp brīvību un atbildību: kultūras traktējuma specifika Raiņa dramaturģijā

Between Freedom and Responsibility: specificity of culture interpretation in Rainis' drama

Kultūra un māksla kā viens no pasaules un personības attīstības priekšnoteikumiem ir tēma, kas Raiņa daiļradē risināta vairākkārt. Spilgti tās reprezentanti ir ne tikai „Uguns un nakts” Spīdola vai „Spēlēju, dancoju” Tots, bet arī aizsāktās lugas „Īliņš” (jeb „Kurbads”) radāmajās domās ieskicētā Arta, kura ir galvenā varoņa ienaidniece un vienlaikus arī labvēle.

A. Pumpurs, kura eposs „Lāčplēsis” lielā mērā kalpojis par ierosmi Raiņa lugu „Īliņš” un „Uguns un nakts” iecerei, 1889. gadā laikrakstā „Baltijas Vēstnesis”, skaidrojot eposa ideju, akcentē sava varoņa principiālo opozīciju jebkādam ārējam, tostarp arī eiropēiskās kultūras, ietekmēm. A. Pumpura nostāja pauž divus būtiskākos eposam izvirzītus uzdevumus – personificēt latviešu nāciju varoņa tēlā un veidot nācijas kā kopienas robežas.

Raiņa daiļradē risināti jautājumi, kas eposa „Lāčplēsis” tapšanas laikā vēl nebija aktuāli. Raiņa mērķis bija radīt jaunu

varoņa tipu, kas atšķirībā no A. Pumpura Lāčplēša pildītu ne tikai fiziskā, bet arī garīgā spēka iemiesojuma funkcijas.

Pētījumā mēģināts rast atbildi, kas un kāda ir kultūra Raiņa skatījumā – savējā vai svešā, labvēle vai ienaidniece, dekadentisks, bezmērķīgs skaistums vai gara attīstības priekšnoteikums.

Ilze Kļaviņa

Aspazijas un Raiņa lugu pirmo iestudējumu nozīme latviešu profesionālā teātra attīstībā

The Significance of the First Stagings of Plays by Aspazija and Rainis in the Development of Latvian Professional Theatre

Nacionālā skatuviskā inscenējuma vēsturiskā attīstība Latvijā saistīta ar latviešu dramaturģijas hronoloģisko virzību. Aspazijas un Raiņa lugu pirmiestudējumi 19.–20. gadsimtu mijā latviešu profesionālajos teātros veicināja skatuves izteiksmes meklējumus scenogrāfijā, režijas un aktieru meistarībā. Pirmo reizi latviešu izrāde sastapās ar jauna tipa nacionālas traģēdijas oriģināltekstu dzejas formā, kas daudzveidīgās izteiksmēs pauda laikmeta aktuālās idejas, rosināja teātra mākslu meklēt līdzvērtīgu idejisko iemiesojumu.

Par pirmo Raiņa traģēdiju un drāmu inspirētāju kļuva Jaunais Rīgas teātris (1908–1915), kurā pirmos latviešu skatuves modernisma ziedus briedināja latviešu scenogrāfi un režisori. Aleksis Mierlauks, Teodors Amtmanis, Eduards Smiļģis Raiņa un Aspazijas lugu iestudējumos formulēja latviešu skatuves mākslas valodas alfabētu. Aktieri šajos iestudējumos kļuva par nacionālo arhetipu radītājiem. Lilija Ērika, Tija Banga, Mirdza Šmithene, Biruta Skujeniece, Teodors Amtmanis, Alfrēds Amtmanis Briedītis, Eduards Smiļģis un citi izveidoja pirmos priekšstatus par Lāčplēsi, Laimdotu, Spīdolu, Baibiņu, Uldi. Lai sagatavotu nepieciešamo aktieri jauna tipa dramaturģijai un skatuves darbībai, ar Jaunā Rīgas teātra atbalstu Jēkabs Duburs 1909. gadā dibina pirmos

latviešu profesionālo aktieru kursus, veidojot pamatu nacionālai aktiermākslas skolai.

Raiņa lugas „Uguns un nakts” pirmiestudējums 1911. gadā pāršķīra jaunu lappusi latviešu teātra mākslas un režijas vēsturē, iezīmējot laikmetīgu skatuves mākslas izpausmes veidu, kurā nozīmīga loma ir režisoram un viņa spējai radīt vienotu skatuvisku kompozīciju.

Rīgas Latviešu teātrī 1894. un 1895. gadā notika Aspazijas lugu triloģijas „Zaudētās tiesības”, „Vaidelote” un „Ragana” pirmizrādes, kas izraisīja diskusijas sabiedrībā un polemiku periodikā. Tajās izdevās ne tikai atklāt laikmeta sociālos un ētiskos satura jautājumus, bet pirmo reizi pārkāpt teātra tradicionālajam – radīt realitātes ilustrāciju. Aktrises Dace Akmetiņa, Jūlija Skaidrite Mirdzas, Laimas, Gunas tēlos iemiesoja vispārējus 19.–20. gadsimtu mijas aktuālos mākslas uzstādījumus.

Aspazijas simbolisko drāmu cikls, kura darbi „Neaizsniegts mērķis”, „Ragana”, „Zaudētās tiesības”, „Vaidelote”, „Sidraba šķidrants” (ar nosaukumu „Guna”) tika iestudēti 1913. gadā Jaunajā Rīgas teātrī, režisori Alekss Mierlauks un Teodors Amtmanis, pārsniedza romantisma tradīcijas, iedzīvinot simbolismā un jūgendstilā bāzētus mākslinieciskus meklējumus.

Ilona Ļaha

*Raiņa lugas „Jāzeps un viņa brāļi” pirmizrāde Zviedrijā
The Premiere of Rainis' Play “Joseph and His Brothers”
in Sweden*

2000. gada 25. novembrī Zviedrijā, „Orion” teātrī Stokholmā Larša Rudolfsona (*Lars Rudolfsson*) režijā pirmo reizi tika iestudēta Raiņa luga „Jāzeps un viņa brāļi” (1919) (*Josef och hans bröder*). Līdz lugas uzvedumam Raiņa vārds Zviedrijas telpā nebija plaši pazīstams: zviedru valodā bija lasāms tikai 1978. gadā izdotajā žurnālā „*Lyrikvännen*” un antoloģijā „Tuvas balsis pāri ūdeņiem” publicētais lugas „Uguns un nakts” ceturta cēliena fragments.

Iestudējuma novatorisms saistījās gan ar izaicinājumu, ko Raiņa tekstam piešķīra zviedriskais skanējums, gan arī ar režisora interpretācijas specifiku. Raiņa lugas „Jāzeps un viņa brāļi” iestudējums zviedru teātrī gan darbībā, gan aktieru, gan arī kostīmu un skatuves dekorāciju izvēlē tuvināts mūsdienām. Izrādē iesaistot dažādu nacionalitāšu aktierus, režisors gribējis veidot citādu vēstījumu. Brāļu daudztautība ir risinājums lugai, kurā tiek parādīta iespēja pastāvēt dažādām domām un uzskatiem, un atšķirībām nav nozīmes, kad ir vienots mērķis.

Raiņa lugas iestudējums Zviedrijā bija ne vien spilgts notikums latviešu-zviedru literatūras vēsturē, bet arī nozīmīgs jaunpienesums zviedru teātrim.

Ieva Kalniņa

Drāmas teorijas jautājumi Raiņa interpretācijā

Drama Theory Issues in Rainis' Interpretation

Raiņa piezīmes par drāmas teorijas jautājumiem atrodamas lugu radāmajās domās, vēstulēs u. c. materiālos. Lielāko Raiņa interesi raisījusi antīkā drāma un teorija, franču klasicisma drāma un F. Šillera ideju drāmas. No laikabiedriem Raini par drāmas uzbūves jautājumiem rosināja domāt H. Ibsena lugas, īpaši interesēja traģēdijas kā žanra, traģiskās vainas, laiktelpas, personu, konflikta izveide, monologa un lirisma nozīme lugās. Raiņa teorētiskie pārspriedumi redzami lugu uzbūvē.

Valērijs Makarevičs

Dzimtenes tēls Raiņa daiļradē

The Image of Homeland in Rainis' Oeuvre

Dzimtenes tēls Raiņa darbos ir polifonisks. Tas ir saistīts ne tikai ar dabu, debesīm un ziemeļu sauli. Dzimtene pirmām kārtām ir cilvēki: stipri vīrieši un skaistas sievietes, kas saglabā dzimtenes garu. Ārpus dzimtenes parādās vientulības izjūta, savukārt mīlestība un daiļrade palīdz atbrīvoties no šīs nomācošās sajūtas.

Henrihs Soms

*Raiņa un Aspazijas piemiņas iemūžināšana Latgalē
(1920–2015)*

*Commemoration of Rainis and Aspazija in Latgale
(1920–2015)*

Pētījumā apskatīti Raiņa un Aspazijas dažādi piemiņas iemūžināšanas veidi Latgalē. Hronoloģiski pirmais bija Raiņa klubs (1920) – literāru sarīkojumu organizētājs, dzejnieku sagaidīšanas Rīgā aktīvs dalībnieks. Izglītības ministrs Jānis Pliekšāns (1926–1929) vairākkārt viesojās Latgalē: 1927. gada 23. janvārī sakarā ar Ilūkstes skolas jaunās ēkas atklāšanu tikās ar Daugavpils skolotāju institūta pamatskolas skolēniem, 1927. gada 21. maijā piedalījās Jaunatnes dziesmu svētkos Rēzeknē, 1927. gada 29. maijā nosūtīja apsveikumu Daugavpils baltkrievu ģimnāzijai tās pastāvēšanas 5 gadu sarīkojumā, 1927. gada 4. decembrī piedalījās Zilupes pamatskolas ēkas un Ludzas vidusskolas ēkas iesvētīšanā un atklāšanā.

Latgales pilsētās kopš 20. gadsimta 20. gadiem Rainim par godu tika nosauktas ielas, kuras pastāv arī mūsdienās. Pētniecisku interesi izraisa vēstures liecības (arhīvu dokumenti, periodikas materiāli) par Raiņa vārda piešķiršanu Latgales rajonu kolhoziem.

Mūsdienās par Raiņa piemiņas iemūžināšanu liecina iecere veidot Raiņa klubu Daugavpils novada Kultūras namā, ekspozīcijas Latgales muzejos.

Maira Valtere

Akuratera un Raiņa vadības laiks. Latvijas valsts kultūrpolitikas tapšana

*The Time of Akuraters' and Rainis' Leadership.
The Formation of Latvian State Culture Policy*

No 1919. līdz 1920. gadam Izglītības ministrijā Mākslas departamentu vadīja Jānis Akuraters. Viņa laikā tika likti pamati jaunās valsts kultūrpolitikai, gan dibinot Nacionālo teātri u. c. kultūras institūcijas, gan risinot jautājumus par radošā darba valstisko finansiālo atbalstu, gan sabiedrībā ar periodikas starpniecību definējot valsts kultūrpolitikas vēlamos pamatprincipus.

Pēc atgriešanās no Šveices emigrācijas par Mākslas departamenta vadītāju 1920. gadā kļūst Rainis. Akuraters no Mākslas departamenta aiziet. Kāds bija motīvs? Vai tikai Akuratera neapmierinātība ar valdības lēmumiem un piešķirto finansējumu Mākslas departamenta iniciatīvām? Vai varbūt divu radošu personību nespēja sadarboties un līdzās īstenot ierēdņa un kultūrpolitikas stratēģa darbu?

Ēvalds Daugulis

*Harmoniskā valoda Jāzepa Vītola bērnu dziesmās
ar Raiņa tekstiem*

*Harmonic Language in Children's Songs
by Jāzeps Vītols with Rainis' Lyrics*

Jāzeps Vītols (1863–1948) – iespaidīgākā personība latviešu mūzikā 20. gadsimta pirmajā pusē, nezaudējot savu monumentalitāti arī mūsdienās. J. Vītola darbība kompozīcijas laukā ir žanriski, tematiski un emocionāli daudzveidīga. Komponista darbos pārstāvēti praktiski visi 19. gadsimta beigu – 20. gadsimta pirmās puses muzikālie žanri. Īpaši zīmīga ir vokālā daiļrade, kur žanru saskares punkti pausti visskaidrāk. Te atrodam balstīšanos žanru tradīcijā, no otras puses – ciešo saikni ar skaņumākslas attīstības romantisko virzienu.

Pētījuma mērķis ir turpināt meklēt atbildi uz jautājumu par J. Vītola muzikālās izteiksmes un rakstības tehnikas neatkārtojamo savdabību solo dziesmās. Līdz šim komponista daiļrades pētnieku (J. Graubiņš, O. Grāvītis, A. Klotiņš u. c.) paustajām atziņām par J. Vītola solo dziesmu raksturiezīmēm tiek piedāvāts vēl viens aspekts, kas saistīts ar bērnu dziesmās pamatā likto Raiņa dzeju, ar šo dziesmu harmoniskās valodas īpatnībām.

Baiba Jaunslaviete

„Mēness starus stīgo” latviešu mūzikā: Aspazijas dzejoļa interpretācijas dažādos laikmetos

“The Moon Beam Light” in Latvian Music: interpretations of Aspazija’s poem “Mēness starus stīgo” in diverse epochs

Aspazijas dzejolis „Mēness starus stīgo” (sākotnēji Mirdzas dziesma no lugas „Vaidelote”, 1893) latviešu komponistiem kļuvis par iedvesmas avotu biežāk nekā jebkurš cits literārs darbs: savas muzikālās versijas uz šī pamata radījuši gan klasiķi J. Vītols, E. Dārziņš, E. Melngailis un Jāzeps Mediņš, gan mūsdienu komponisti P. Butāns, A. Dzenītis un A. Veismane. Tādējādi romantiskie, noktirniskie Aspazijas dzejas motīvi guvuši stilistiski daudzveidīgas interpretācijas:

- dzejas teksta pārveidojumi (atsevišķu teksta fragmentu atkārtojumi, kontrapunktiski izklāsti, izlaidumi utt.) saiknē ar komponista iecerēto koncepciju;
- dzejas struktūras un mūzikas formas dažādi attiecību modeļi;
- dzejas ritma un mūzikas ritma interpretācijas varianti;
- raksturīgākās melodiskās intonācijas saiknē gan ar laikmeta, gan paša autora intonatīvo vārdnīcu.

Dažādo dzejoļa interpretācijas modeļu, to kopīgo un atšķirīgo iezīmju salīdzinājums interesanti izgaismo laikmeta un personības mijiedarbi.

Zaiga Ikere

Mūžības saspēle dzejas un filozofijas tvērumā:

Aspazija, Platons, Timeņeckā

*Interplay of Eternity in the Conception of Poetry and
Philosophy: Aspazija, Plato, Tymieniecka*

Aspazija un Rainis nepārprotami ir dzejnieki, kas ir mūžīgas vērtības latviešu literatūrā. Referātā aplūkota tā Aspazijas dzejas mantojuma daļa, kas idejiski sasauca gan ar tagadnes filozofu atziņām, gan ar klasiskajā grieķu filozofijā ietvertajām un gadsimtu gaitā nezūdošajām vērtībām.

Kā mūsdienu filozofijas pārstāve jāmin amerikāņu filozofe, fenomenoloģijas virziena pārstāve Anna Terēze Timeņeckā (1923–2014). Gan Aspazija, gan Timeņeckā ir 20. gadsimta gara dzīves strāvojumu paudējas. Aspazijas daiļrade iezīmē 20. gadsimta vētrains sākumu. Timeņeckas profesionālā dzīve saistās ar 20. gadsimta otro pusi un 21. gadsimta sākumu.

A. T. Timeņeckas filozofiskā pieeja tiek raksturota kā dzīves filozofija. Viņas nostāju, kā atzīmē filozofe Ella Buceniece, var interpretēt kā „Dzīvoju, tātad esmu”, pretstatot to racionālistiskajai nostādnei „Domāju, tātad esmu (Cogito ergo sum)” (Buceniece 2014: 65). Timeņeckas pasaules tvērumš ir holistisks. Šāds skatījums – cilvēks, bioloģijas sfēra, kosmosš ir vienoti un atrodas nepārtrauktā tapšanas un pārmaiņu plūsmā – spilgti iezīmējas arī Aspazijas dzejā. Tā, piemēram, dzejoli „Rotaļa” Aspazija salīdzina margrietīņas balto ziedu ar Saules sistēmas uzbūvi:

Tās lapīņas, tās ir planētas

Iekš veselās saules sistēmas [..]

Es plūcu – un viegli sāk lapīņas rist,

Tik viegli vakars ļauj zvaigznēm krist,

Tik viegli mūžība saulītēm dzist. (Aspazija 2000, 2015: 64)

Dzejnieces redzējumā šis sīkais pļavu ziedīņš ir kā neaptveramā Visuma atspulgs un līdzinieks. Arī Saule reiz dzisis, jo viss ir kustībā un mūžīgā pārvērtībā šinī, kā saka dzejniece,

mūžības kopspēlē. Vieglas skumjas caurauž atziņu par cilvēka un pasaules galīgumu salīdzinājumā ar mūžīgo un transcendentu.

Aspazijas izpratnē, tāpat kā Platona filozofijā, dvēsele ir pārpasaulīga. Tā ir līdzredzējusi cilvēces senatni, tur glabājas pasaules pirmtēli:

Ko tagadnes acis vēl neredzēja,

Ko nesniedz tagadnes dzirdes spēja,

To senatnē dvēsele līdzredzēja. (Aspazija 2000, 2015: 78)

Pēc Aspazijas uzskatiem, dvēselē iemājo gan lielums, gan gars, gan idejas par skaisto apjēgums.

Timeņeckā, līdzīgi Platonam, interpretē esamību kā *ontopoiesis* – kā tapšanu. Timeņeckā par galveno dzinējspēku pretēji racionalitātei izvirza radošumu, kreativitāti, kas ir īpašība, kura piemīt gan cilvēkam, gan kosmosam. Atziņa par radošumu – tieksmi radīt – sasaucas ar Platona dialogā „Dzīres” pausto ideju par radītājspēku, kas piemīt dievam Erotam. Erots ir mīlestības dievs, bet kā tāds viņš ir radītājs, dzemdinātājs. Viņš iemieso kā dabai, tā cilvēkam piemītošo dziņu radīt: „Erots nav tikai tieksme mīlēt... tas ir vērsts arī pret daudz ko citu, tas ir visos dzīvniekos, visos stādos, visā dabā.” (Platons 1980: 82) Platons uzsver domu, ka Erots ir krāšņuma un dailes dievs, tas nav savienojams ar neglīto un nejauko. Dziņa radīt asociējas ar harmoniju un skaistumu. Dialogā „Dzīres” Platons sniedz līdzību par secību, kādā cilvēks skaistuma iespaidā, „pagriezies pret plašo daiļuma jūru un tajā raudzīdamies”, radīs daudz skaistu un krāšņu vārdu un daudz jauku domu (Vecvagars 1990: 91).

Domu par skaista estētiskā pārdzīvojuma ietekmi uz cilvēka radošo garu turpina mūsdienu filozofs Hanss-Georgs Gadamers, apgalvojot, ka mīlestības uz skaisto pieredze ļauj dvēselei pacelties spārnos (Gadamers 2002: 49). Arī saskaņā ar Timeņeckas filozofiju viens no cilvēka dzīves jēgas aspektiem ir poētiskā pasaules izjūta – tvert šo pasauli caur skaistā un estētiskā prizmu (Tymieniecka 1990).

Aspazijai estētiskā pieredze palīdz viņas dvēselei pārvarēt zemes smagmi un plest spārnus. Dzejniece tēlo pasauli krāsu pielietās dabas gleznās. Aspazijas liriskas pētnieki vairākkārt

pievērsušies viņas vārdu gleznām. Dzejnieces neparastie un krāšņie salīdzinājumi padara viņas liriku spilgtu, estētiski iedarbīgu. Aspazijas dzeja rosina lasītāju ieraudzīt esošās pasaules savdabību un krāšņumu, līdz ar to sekmējot pasaules patieso vērtību garīgo ieraudzīšanu.

Literatūra

Aspazija. *Dzejas izlase*. – Rīga: Zvaigzne ABC, 2000, 2015.

Buceniece, Ella. Cosmic Order and Exoneration of the Beautiful: Visions of the Problem in Contemporary Philosophy. In: *Analecta Husserliana*, vol. CXVI. – Springer: Cham, Heidelberg, New York, Dordrecht, London, 2014, pp. 59–70.

Gadamers, Hanss-Georgs. *Skaistā aktualitāte. Māksla kā spēle, simbols un svētki*. – Rīga: Zvaigzne ABC, 2002.

Platons. *Menons. Dzīres*. No sengrieķu val. tulk. Gustavs Lukstiņš. – Rīga: Zvaigzne, 1980.

Vecvagars, Māris. Filozofijas savveidība Platona skatījumā. Grām.: *Domas par antīko filozofiju*. – Rīga: Avots, 1990.

Tymieniecka, Anna-Teresa. *Logos and Life. The Passions of the Soul and the Elements in the Onto-Poiesis of Culture*. Book 3. – Kluwer Academic Publishers. Dordrecht/Boston/London, 1990.

Vilma Šaudiņa

Vārda dzīve: Raiņa lingvistiskie atradumi

The Life of Word: Rainis' linguistic findings

Referāta mērķis ir aplūkot Raiņa lingvistiskos meklējumus un viņa daiļrades stila īpatnības – radot jaunus vārdus, veidojot savdabīgas sintaktiskās konstrukcijas, aktualizējot senus vārdus un apvidvārdus –, kā arī šo lingvistisko atradumu lietojumu mūsdienu valodā.

Anita Helviga

*Ceļā uz literatūrzinātnes termina skaidrojumu:
Raina divieši*

*Towards the Interpretation of a Literary Term:
Rainis' twosome ('divieši')*

20. gadsimta sākumā latviešu lirikā vērojams gan klasisko, stingro dzejas formu izmantojums, gan arī individuāli oriģinālu formu meklējumi. Tas izteikti iezīmējas arī Raiņa dzejā. Latviešu literatūrzinātnē Raiņa dzejas strofikas jautājumi ir skatīti galvenokārt literatūrteorētiskā un literatūrvēsturiskā aspektā. Līdzās citām Raiņa izveidotām un pārveidotām pantformām (piemēram, saīsinātajam sonetam, saiņu pantiņiem u. c.) interesi saista arī divieši.

Raiņa divieši kļūst zināmi pēc 1909. gada krājuma „Klusā grāmata”, kur nodaļā „Vārdi” ir 14 dzejoļu cikls ar nosaukumu „Divieši”. Par diviešiem Rainis sauc dzejoļus, kas veidoti no diviem četrriindu pantiem, kuri pēc būtības atgādina klasisko elēģisko distihu (heksamets un pentamets). Elēģiskā distiha garās sešzsvāru rindas, cezūras vietā laužot uz pusēm, Rainis pārveidojis atbilstoši savai iecerei – maksimāli lakoniskā formā sakoncentrēt domas spriegumu un izteiksmes asumu. Aforismam līdzīgajos pantos viss – ritms, pantmērs, rindu formējums – rada kāpinājumu, dinamiku, palielina ekspresivitāti. Diviešu formu Rainis izmantojis dažos dzejoļos arī citos krājumos, bet citu autoru dzejā tā gandrīz nemaz nav identificēta.

Literatūrzinātnē divieši dažkārt netiek uzskatīti par jaunu, savrupu dzejas formu, tie tiek dēvēti par pārveidotu gnomu, par aforistisku četrriindu jeb paralēlismu, par lauztajām distiha rindām, par elēģiskā distiha četrriindu formu. Taču latviešu literatūrzinātnes kopaina rāda, ka ir pietiekams pamats Raiņa diviešus uzskatīt par oriģinālformu, kas ir aprakstāma un skaidrojama literatūrzinātnes terminoloģijā.

Aplūkojamo jautājumu loks saistās ar Raiņa diviešiem terminoloģiskajā aspektā, atklājot termina semantiski funkcionālo

būtību, akcentējot definēšanas problēmas un hronoloģiski skatot tā praktiskā lietojuma galvenās iezīmes.

Gatis Dilāns, Astra Skrābane

*Aspazijas un Raiņa poētisko vārduformu analīze
autoru dzejas korpusos*

*Analysis of the Poetic Word Forms by Aspazija and
Rainis in the Corpus of Both Authors' Works*

Pētījums balstīts uz Valsts kultūrkapitāla fonda finansētā projekta „Poētisko vārdu simts” pirmā etapa rezultātiem. Ar atbilstošu programmatūru palīdzību Raiņa un Aspazijas dzejas tekstu korpusos atlasīti 100 biežāk lietotie lietvārdi un izveidota teksta apkaime.

Tuvāk aplūkoti šādi abu dzejnieku darbos lietoti lietvārdi: laiks, sirds, cilvēks, spārni un zvaigznes. Šo vārdu teksta apkaimes analīzes rezultāti liecina par atšķirīgu autoru „leksisko uzvedību”, atspoguļojot valodas normai atbilstošās vārdkopas, poētisko tēlainību un unikālus vārdu salikumus.

Ojārs Lāms

*Grieķu mītu maskulīnie varoņi un femīnā pašidentitāte
Aspazijas daiļradē*

*The Masculine Heroes of Greek Mythology and
the Feminine Identity in Aspazija's Oeuvre*

Dzejnieces Aspazijas pseidonīma izvēle diezgan spilgti liecina par vienu būtisku līniju viņas estētikas un ideju pasaulē – senās Grieķijas kultūra. Būdamā turīgu zemkopju meita, Aspazija ieguva labu izglītību, un tieši grieķu mīti lielā mērā atvēra pasaules tvēruma apvārsni, mudināja uz māksliniecisku un idejisku uzdrīkstēšanos.

Rakstnieces mākslinieciskā rokraksta savdabīgu niansi veido plašais grieķu mītu varoņu izmantojums, tādā veidā feministisko emancipāciju sasaistot ar vispārcilvēciskiem uzdevumiem – sociāla taisnība, labāka pasaules kārtība. Mītu varoņi, pie kuriem vairākkārt atgriežas dzejniece, ir Prometejs, argonauti, Odisejs. Līdzās tiem ir diezgan plašs arī sieviešu tēlu izmantojums oriģinālā feministiski emancipatīvā satvarā. Dzejnieces interpretācijā šie varoņi iegūst niansētu dvēseles pārdzīvojumu pasauli. Argonautu tēlā, kas izmantots vairākos dzejoļos, ir iespēja attīstīt cilvēciskas solidaritātes motīvu. Aspazija lieto formu „mēs”, tādējādi mītiskajā tradīcijā ieaucot arī sievietes balsi. Grieķu mīts dzejniecei kalpo gan kā saikne ar visu Eiropas kultūru, gan kā savas sievišķās patības stiprinātājs.

Inta Genese-Plaude

*Radošas personības un sadzīves attieksmju atspoguļojums
Aspazijas un Augusta Deglava sarakstē
Reflection of the Relations of a Creative Personality
towards Everyday Life in the Correspondence of Aspazija
and Augusts Deglavs*

Aspazijas trimdas gadu korespondences klāstā interesantu daļu veido sarakste ar rakstnieku Augustu Deglavu. Tā atspoguļo abu personības gan pazīstamos, gan mazāk zināmos rakstus. A. Deglavs bija uzticams un nesavtīgs vidutājs starp Aspaziju un Raini un dzimtenē palikušajiem radniekiem, draugiem, kultūras un sabiedrisko dzīvi, viņš risināja jautājumus, saistītus ar finansēm (honorāri, materiālā palīdzība Aspazijas tuviniekiem u. c.), tekstu izdošanu, ikdienišķām sadzīves rūpēm un problēmām Aspazijas tuvinieku lokā.

Pētījuma centrā ir Aspazijas vēstulēs atklātie radoša cilvēka (romantiķes) darba, pasaules izjūtas, garīgo vajadzību papildīšanas un apstākļu varas konflikts un tā ietekmētie ikdienas un privātuma aspekti, rakstura iezīmes, attiecības ar Raini. Tēmas

iztīrājūmā iezīmēti arī citām personām adresētu vēstuļu daži satura aspekti un laikmeta kultūras un sabiedrisko norišu konteksts.

Svešums ir ambivalents – no vienas puses, tas nepielūdzami deldē personiskās dzīves un pasaules viengabalainības izjūtu, padziļina romantisko smeldzi, rada nedrošību un neziņu, bet no otras – stiprina dzejniecē racionālo un lietišķo dziņu, kas palīdz svešajā laikā un zemē izdzīvot.

Sarakstē atklājas un savijas vairākas līnijas. Vienu veido vēstījumi par Kastaņolas sadzīves un tradīciju (piemēram, gastronomisko un ģērbšanās tradīciju) apgūšanu un pielāgošanos tām, ikdienas režīma organizēšanu, attieksmēm pret vietējo sabiedrību u. tml. Nākamajā vēstuļu satura līnijā iekļaujas raizes un lūgumi parūpēties par tuvinieku sadzīvi, naudas lietām, palīdzēt slimību laikā; grūti pārvaramu emocionālo slogu uzliek mātes nāve, kas ir negaidīta, un nav iespējams piedalīties apbedīšanā.

Savukārt Aspazijas vēstulēs mātei redzams, ka Aspazija Deglavam ļoti uzticējusies un mudinājusi arī tuviniekus paļauties uz „pilnvarnieku”. Daļa ir lietišķas „darījumu” vēstules, dažreiz tajās visai tiešā izteiksmē norādīts rīkoties bez kavēšanās (piemēram, ātri – „bet tūlīt” – atsūtīt virkni grāmatu).

Trimdas laika vēstules atklāj dzejnieces cīņu pašai ar sevi, kad māja un virtuve viņu izsmēlušas, nav iedvesmas un spēka „kaut kā saņemties un vai interesēties un vismazāk priekš manas pašas personas...”, kad pati apzinās, ka slimību provocē svešuma smagums vai nesaprašanās ar Raini. Tad tiek meklēti spēka avoti – dabā, sabiedrībā ārpus mājas un Kastaņolas, sarakstē ar garīgi tuviem draugiem. Tā vēstulē rakstniecei Īvandeī Kaijai Aspazija var atļauties izpaust dziļi personiskas, diskrētas refleksijas, piemēram, par vēlmi uzturēties Cīrihē, „jo tur ir kultūra kopā ar dabu, kas Rainim nepatīk nepagalam. [...] Tādas divas pretējas dabas mēs abi ar Raini esam, ka mums pat ārēji nepatīk vienam, kas otram ļoti patīk”.

Aspazijas un A. Deglava sarakstē atspoguļota pragmatisma (Deglavs) un romantiska, lietišķa rosīguma, apcerīguma un

rezignācijas (Aspazija) simbioze, iezīmējot savdabīgu vaibstu 20. gadsimta sākuma latviešu kultūras un literatūras ainavā.

Alīna Romanovska

Dažas paralēles pārcilvēka traktējumā:

Rainis un Austriņš

Some Parallels in the Interpretation of Superhuman:

Rainis and Austriņš

Eiropas kultūras apziņā ideja par pārcilvēku ir sena un noturīga – tā ir saistīta ar cilvēciskā un dievišķā pretstatījumu. Daudzajās Eiropas un pasaules kultūrās sastopamajās pārcilvēka variācijās, kā, piemēram, pusdievs un varonis antīkajā mitoloģijā, valdnieka kults Romas impērijā, Antikrists, Kristus kristietībā u. c., dominē vai nu dievišķais, vai cilvēciskais sākums, priekšplānā izvirzoties noteiktām īpašībām.

Pārcilvēka tēlu, akcentējot kristietības un humānisma krīzi, filozofiski dziļi un aforistiski daiļrunīgi ir iztīrījis Frīdrihs Niče. 19. gadsimta beigās – 20. gadsimta sākumā Niče daiļrunīgā poētiskā filozofija, kas akcentēja morāles jautājumus, kļuva par populāru daudzajās Eiropas valstīs, tostarp arī Latvijā. Latviešu rakstnieki piedāvāja savas pārcilvēka koncepcijas interpretācijas.

Rainis un Austriņš bija laikabiedri ar līdzīgu likteni – abi, gan dažādos laikos, studēja Pēterburgā, bagātinoties ar jaunākajām kultūras aktualitātēm; asi pārdzīvoja sabiedriski politiskās norises; bija spiesti uz ilgāku laiku pamest dzimteni. Rakstnieku garīgais mantojums ir atšķirīgs gan apjoma, gan žanriskās sistēmas un izteiksmes, gan reflektēto ideju ziņā. Tomēr pārcilvēka idejas svarīgums kopējā cilvēka koncepcijā ir Raiņa un Austriņa daiļrades vienojošā iezīme. Rainis jau 19. gadsimta beigās, balstoties uz F. Niče, R. Vāgnera, K. Timirjazeva, L. Bihnera darbiem, izveidoja *nākotnes cilvēka* modeli, ko definēja dienasgrāmatās un iedzīvināja dzejas un dramaturģijas mākslinieciskajos tēlos. Austriņš, 20. gadsimta sākumā iekļaujoties

dekadences ideoloģiskajā sistēmā, uzskatīja F. Nīči par vienu no elkiem un izmantoja pārcilvēka ideju, gan tieši atsaucoties uz pirmavotu, gan veidojot, galvenokārt prozas darbos, pārcilvēka tēla variantus. 1910.–1920. gados, aizmirstot dekadences kļedzošo patosu, Austrīņš piedāvāja *pilnīga cilvēka* tēlu, kas ir absolūti harmoniska personība, tomēr neiekļaujas reālajā pretrunīgajā pasaulē.

Gan Rainis, gan Austrīņš, reflektējot citu autoru idejas, veidoja savu pārcilvēka koncepciju.

Yuriy Orlitskiy

Versification Peculiarities of the Translations of Rainis' Poems into Russian

Raiņa krievu tulkojumu vārsmošanas īpatnības

There are a lot of interesting features in the Russian translations of Rainis's poetry. First of all, it deals with metrics and strophics. We consider the attempts of Russian poets (first and foremost – Rainis's contemporaries) to hand off the original Latvian syllabic and tonic systems. A major point of interest is Rainis's irregular strophics and minimal stanza forms. Of special interest is the poet's experience in Russian folk meter (in "Ilya Muromets") and Japanese stanza in "The Quiet Book" (as reflected in Russian translations).

Sandra Okuņeva

Kas zaudēts un iegūts? Raiņa un Aspazijas dzejas izlases bērniem: „Puķu lodziņš” un „Sēd uz sliekšņa pasaciņa”

What is Lost and Gained? Selected Poems for Children by Aspazija and Rainis: “Puķu lodziņš” and “Sēd uz sliekšņa pasaciņa”

Referātā skatītas Aspazijas un Raiņa divas populāras bērnu dzejas izlases, kas sagatavotas un izdotas Latvijā padomju periodā, – „Puķu lodziņš” (1965) un „Sēd uz sliekšņa pasaciņa” (1977), atkārtoti publicētas arī 21. gadsimtā.

Pētījuma mērķis ir analizēt sastādītāju veidotās izlases, salīdzināt ar oriģinālkrajumiem („Puķu lodziņš” (1924) un „Saulains stūrītis” (1910)) un raksturot abu dzejas grāmatu popularitātes aspektus (koncentrēts apjoms, mērķauditorija, spilgtas vizualizācijas u. tml.).

Anda Kuduma

*Aspazijas un Raiņa inspirācijas Mirdzas Ķempes daiļradē
Inspirations from Aspazija and Rainis in Mirdza Ķempe's
Oeuvre*

Mirdzas Ķempes (1907–1974) agrīnās daiļrades periodā 20. gadsimta 20.–30. gados konstatējams aktīvs personiskās izglītošanās un uzskatu briešanas process, kas gan objektīvu, gan subjektīvu faktoru ietekmē formējas kā izteikti kreiss indivīda attīstības ceļš. Tas ir spēcīgas personības tapšanas un patiesības meklējumu laiks, kas dzejnieces daiļradei piešķir iekšupvērstu, individuālā pārdzīvojumā balstītu, meditātīvu filozofisku raksturu. Šajā radošās darbības briešanas posmā M. Ķempi īpaši saista Raiņa un Aspazijas garīgā aktivitāte – Aspazijas (1865–1943) emancipācijas idejas, revolucionāri romantiskā trauksmainība un Raiņa (1865–1929) politiskie (sociāldemokrātiskie) un filozofiskie

uzskati. Abu dzejnieku personībām un radošās darbības impulsiem M. Ķempes daiļrades izveidē un tālākā attīstībā ir vēra ņemama nozīme.

M. Ķempes radošās biogrāfijas aizsākums veidojas Aspazijas ietekmē, iezīmējot femīnās dzejas konceptuālās paralēles gan dzejas tēmās, gan poētiskajos risinājumos. Raiņa sociāldemokrātiskie uzskati savukārt atbilst jaunās sievietes kreisajam pasaules redzējumam, manifestējot trauksmainā 20. gadsimta ideālus un ilgas jaunā gaismā un lielumā. Raiņa filozofiskās domas inspirācijas, radniecīgu motīvu, mākslinieciskās izteiksmes un stila rezonanse rodama M. Ķempes dzejas filozofiskās dimensijas izvērsumā, akcentējot dzejnieces daiļrades būtiskākās dzejas tēmas un motīvus – mīlestības, dzīvības un nāves, dvēseles dialektiskās attīstības aspektus.

Dzejnieces dvēseles un personības spilgtums atklāts jau pirmajos dzejoļos, atbalsojot Raiņa personības un daiļrades individuālos, kā arī sabiedriskos centienus pēc jauniem apvāršņiem un garīgiem meklējumiem, iezīmējot vēl tikko topošas dvēseles vientulības, šaubu un neziņas aizmetņus. M. Ķempes dzeju caurstrāvo intonācijas, kas rezonē Raiņa vientulības ģēnija nolemtā ceļa gājēja retoriku.

Gan Rainim, gan Aspazijai M. Ķempe veltījusi daudzas dzejas rindas, kas apliecina cieņu un vēlmi veidot nepārtrauktu dialogu ar savām dzejas autoritātēm.

Sandra Meškova

Sievišķā revolūcija: Aspazijas agrīnā daiļrade Rietumu modernitātes radīto sievišķā reprezentāciju kontekstā
The Feminine Revolution: Aspazija's early works in the context of Western modernity representations of the feminine

19. gadsimta nogale un 20. gadsimta sākums ir plaši pētīts periods feminisma literatūrzinātnē, jo līdzās sieviešu emancipācijas un sufražisma kustībai pirmā feminisma viļņa ietvaros šajā posmā notika specifisks kultūras un literārās paradigmas pavērsiens dzimtes kontekstā, ko pētnieces dēvē par sievišķo revolūciju.

Franču poststrukturālā pētniece Jūlija Kristeva rada jēdzienu „revolūcija valodā” (*La Révolution du langage poétique*, 1974 – viņas pirmā slavenākā darba nosaukums). Darbā „Revolūcija poētiskajā valodā” J. Kristeva pirmoreiz izvirza un analizē sievišķo kā īpašu subjekta pozicionējumu valodā, ko apzīmē ar jēdzienu „semiotiskais”. No šejienes turpmāk franču feminisma un no tā izrietošajā teorētiskajā tradīcijā sievišķais saistās ar ārdošo, destabilizējošo, atjaunojošo, pārveidojošo impulsu, kurš nāk no pašas kultūras dziļēm un periodiski lauž tradīciju, rada jaunas formas, dod jaunu virzību un jaunus ceļus.

Sekojoš J. Kristevas iedibinātajai tradīcijai, amerikāņu literatūrzinātniece un kultūras pētniece Rita Felski raksta par sievišķā diskursa sprādzienu modernitātes laikmetā (*The Gender of Modernity*, 1995). Viņa analizē šīs parādības filozofisko un psiholoģisko ietvaru, izsekojot sievišķās revolūcijas naratīva attīstībai 19. gadsimta beigās, 19.–20. gadsimtu mijā un 20. gadsimta sākumā līdz ar feminisma pirmo vilni un sieviešu kultūras politizēšanos modernitātes vēlinajā fāzē.

Referātā uzmanība pievērsta 19. gadsimta otrajā pusē producēto sievišķā reprezentāciju apskatam, balstoties uz J. Kristevas un R. Felski pētījumiem, izpausmei Aspazijas agrīnajā daiļradē – dzejoļu krājumā „Sarkanās puķes” (1897), drāmās „Vaidelote” (1894) un „Sidraba šķidrants” (1903).

Iveta Narodovska

Aspazijas dzeja krievu valodā: minoritātes un literārā tulkojuma aspekts

Aspazija's Poetry in Russian: the aspect of minority and literary translation

Aspazijas dzeja krievu valodā tiek tulkota jau gadsimta garumā. Viens no nozīmīgākajiem aspektiem šajā kontekstā ir minoritātes un literārais tulkojums. Latvijā vienmēr ir bijusi liela krievu diaspora, kuras pārstāvji ir devuši nozīmīgu ieguldījumu Latvijas kultūras attīstībā, tostarp literārā tulkojuma jomā.

Viens no nozīmīgākajiem Aspazijas dzejas tulkojumiem krievu valodā ir veikts Pirmās Latvijas Republikas laikā: 1931. gadā Rīgas izdevniecībā „Valters un Rapa” iznāk latviešu dzejas antoloģija „Latviešu dzejnieki Viktora Tretjakova tulkojumā” (*Латышские поэты в переводах Виктора Третьякова*). V. Tretjakovs (1888–1961) – Rīgas krievu dzejnieks, žurnālists un tulkotājs, N. Gumiļova tradīcijas turpinātājs krievu emigrācijā.

Latvijas krievu diasporu Aspazijas dzeja saista arī mūsdienās – 21. gadsimtā publicēti vairāki nozīmīgi dzejas tulkojumi krievu valodā. 2003. gadā Rīgas izdevniecībā „Daugava” Latvijā dzīvojošas krievu dzejnieces Larisas Romaņenko (1923–2007) tulkojumā iznāk latviešu dzejas grāmata „*Божий приемши*”, par kuras nosaukumu kalpo Aspazijas dzejoļa „Dieva pabērnītis” nosaukums. 2014. gadā Latvijā dzīvojošas krievu dzejnieces Ineses Latiševas dzejas krājumā „*Солнце с нами*” („Saule ar mums”) publicēti Aspazijas dzejas tulkojumi.

Pēdējos gados īpašu popularitāti gūst bilingvāli un multilingvāli dzejas apkopojumi. 2013. gadā Rīgā iznāk bilingvāls krājums „Sadegt un spīdēt. Светить сгорая”; šajā izdevumā Aspazijas dzeju atdzejojusi juriste, Latvijas sabiedriskā un kultūras darbiniece, dzejniece Ruta Marjaša (1927). 2014. gadā biedrība „Aspazijas mantojums” izdod krājumu „Uguns ledū”, kurā apkopoti dažādos laika posmos tapušie Aspazijas dzejas tulkojumi angļu, krievu un vācu valodā.

Dzejnieces jubilejas gadā izdevniecībā „Mansards” plānots vēl viens bilingvāls Aspazijas dzejas krājums – „Tīrā skaņa” Olgas Pētersones atdzejojumā.

Žans Badins

*Райнис и Аспазия в повести Еремея Парнова
«Посевы бури»*

*Rainis un Aspazija Jeremeja Parnova garajā stāstā
„Vētras sēja”*

*Rainis and Aspazija in Yeremey Parnov's Story
“Vētras sēja” (Seeds of Storm)*

Произведение Еремея Парнова «Посевы бури»: повесть о Яне Райнисе (1976) создавалось в рамках идеологической серии «Пламенные революционеры», которая выходила в СССР в период с 1968 по 1990 год. За эти двадцать с небольшим лет были опубликованы 154 «жития» советских и зарубежных революционных деятелей от лидера английского крестьянского восстания XIV век Уота Тайлера до чилийского политика второй половины XX века Сальвадора Альенде. Три книги этой серии были посвящены латышам, помимо Райниса это – «А главное – верность: Повесть о Мартыне Лацисе» (1983), «Верность: Повесть о Роберте Эйхе» (1990) Франца Таурина.

Безусловно, задуманная серия книг стремилась раздвинуть не только хронологические, но и географические, национальные рамки, поскольку идея мировой революции, а впоследствии интернационализма являлось одной из базовых в советской идеологической системе.

Примечательно, что в качестве краеугольного камня латышского советского сегмента был выбран именно Янис Райнис. В основе повести Парнова эпизод из биографии Райниса, когда он возвращается из ссылки в Ригу, а после

событий 1905 года вместе с Аспазией отправляется в эмиграцию. Повесть Парнова, как и целый ряд других подобных произведений, представляют собой весьма интересную и неоднозначную попытку продолжения традиций приключенческой литературы в рамках советской идеологической картины мира, где все персонажи четко разделены на два лагеря – «своих» и «чужих».

У Яниса Райниса (в большей степени) и Аспазии свое особое место в изначально заданной системе персонажей. Автором предпринимается попытка рассмотреть персонажа с двух позиций: Янис Райнис – революционер, Янис Райнис – поэт, что восходит к знаменитой некрасовской формуле – «Поэтом можешь ты не быть, // Но гражданином быть обязан». Данная коллизия реализуется с помощью разных вариантов имени персонажа. Всего встречаются пять вариантов имени главного героя: Ян Райнис, Янис Райнис, Янис (Ян) Плиекшан, Иван Христофорович, Янис Кристапович. Каждый из вариантов имени в конкретной ситуации обладает своей особой семантикой, подчеркивая ту или иную сторону многогранной фигуры Райниса.

Поэт (Райнис) оказывается промежуточным звеном в непростых отношениях народа (латышские рабочие и крестьяне) и власти (чиновники Российской империи и немецкие бароны). Необходимо отметить, что именно Аспазия заставляя сомневающегося мужа поверить в поэтическое избрничество. Советская идеология, которая во-многом является наследницей марксистской идеологии декларирует постулат о невозможности отрыва личностного от социального.

В связи с этим, Райнис в повести не столько художественная индивидуальность возвышающаяся над миром, сколько выразитель идеи совокупности общественных отношений.

Iveta Ratinīka

*Raiņa un Aspazijas personība un teksts kā
intertekstualitātes avots latviešu mūsdienu dzejā
Personalities and Texts of Rainis and Aspazija as
a Source of Intertextuality in Contemporary Latvian
Poetry*

„Rainis aizņem lielo vietu / mazo vietu – Tīrzmaliete”, tā dzejolī „Mana vieta literatūrā” pagājušā gadsimta 90. gadu sākumā rakstīja Jānis Rokpelnis, definējot arī savu vietu latviešu literatūrā, kas gan izteica vairāk autora brīvdomību un atteikšanos no kādas konkrētas „vietas”.

Intertekstualitāte, kas ir viens no spilgtākajiem teksta konstruēšanas principiem mūsdienu latviešu literatūrā, ir lielisks indikators tam, kā autori pašdefinējas, un norāda uz kādu ideju turpināšanu vai, tieši otrādi, disonāšanu ar to. Gan J. Rokpeļņa „vīlnī kāpējs”, gan K. Vērdiņa „Ziņģe par Faustu” un „sapņotāji”, gan A. Eipura, Annas Fomas u. c. aktīvi rakstošu latviešu dzejnieku teksti atklāj abu dzejnieku personības un teksta estētiskās dimensijas nozīmi un tās pārvērtēšanas tendences.

Prepared for printing and printed by
Daugavpils University Academic Press "Saule"

*

Sagatavots drukai un iespiests
Daugavpils Universitātes Akadēmiskajā apgādā „Saule”

Izdevējdarbības reģistr. apliecība Nr. 2-0197.
Saules iela 1/3, Daugavpils, LV-5401, Latvija